1. delavnica projektne skupine

Percepcije etničnih identitet in stereotipiziranje v zgodnjem novem veku med Sredozemljem in Srednjo Evropo (ARIS J6-70245)

Program in povzetki referatov

6. oktober 2026

Nova univerza, Mestni trg 23, 1000 Ljubljana

Percepcije etničnih identitet in stereotipiziranje v zgodnjem novem veku med Sredozemljem in Srednjo Evropo (ARIS J6-70245)

1. delavnica projektne skupine

Posamezni prispevki: Monika Deželak Trojar, Boris Golec, Igor Grdina, Tomaž Ivešić, Izidor Janžekovič, Vanja Kočevar, Urška Perenič, Luka Vidmar

Organizacija: Nova univerza, Fakulteta za slovenske in mednarodne študije
Uredil: Izidor Janžekovič
Oblikovanje in postavitev: Izidor Janžekovič
Izdal: Nova univerza, Fakulteta za slovenske in mednarodne študije
Založila: Nova univerza, Fakulteta za slovenske in mednarodne študije
Področna urednica in članica uredniškega odbora Univerzitetne založbe: Polona Zoja Jambrek
Vodja Univerzitetne založbe: doc. dr. Katarina Vatovec

Prva e-izdaja.
Ljubljana 2026

Zbornik povzetkov prispevkov delavnice je izšel v okviru raziskovalnega projekta J6-70245 – Percepcije etničnih identitet in stereotipiziranje v zgodnjem novem veku med Sredozemljem in Srednjo Evropo, ki ga iz državnega proračuna sofinancira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije (ARIS).

Digitalna verzija (pdf) je pod pogoji licence CC BY-NC-ND 4.0 prosto dostopna: https://eticni-stereotipi.nova-uni.si/objave/.

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

COBISS.SI-ID 294176515
ISBN 978-961-94475-4-3 (PDF)

1. delavnica projektne skupine

Percepcije etničnih identitet in stereotipiziranje v zgodnjem novem veku med Sredozemljem in Srednjo Evropo (ARIS J6-70245)

Ljubljana, Nova Univerza

Mestni trg 23, 1000 Ljubljana

6. oktober 2026

PROGRAM

10:00 Pozdravni nagovor

10:05 Izidor Janžekovič, Katalogi ali razpredelnice ljudstev v zgodnjenovoveški Evropi

10:30 Tomaž Ivešić, Med etnijo in nacijo: jugoslovanstvo kot laboratorij kontinuitete kolektivnih identitet in primerjalni ključ za zgodnji novi vek

10:55 Boris Golec, Valvasorjevi pogledi na hrvaški prostor in Hrvate

11:20 Monika Deželak Trojar, Poskus rekonstrukcije heterostereotipov o »oddaljenih« narodih v jezuitskem gledališču v Ljubljani (1640–1727)

11:45 Odmor

12:00 Luka Vidmar, Etnične identitete med Alpami in Atlantikom skozi oči kranjskega popotnika leta 1740

12:25 Urška Perenič, Avto- in heterostereotipi v delih Luize C. Pesjakove, Josipa Jurčiča in Ivana Tavčarja

12:50 Igor Grdina, Stereotipi v karikaturi

13:15 Vanja Kočevar, »… trnovski župljani niso bili nikoli zadovoljni z "laškimi" duhovniki«. Jezik, etničnost, nacionalnost in heterostereotipi v cerkvenih spisih vicedomskega urada za Kranjsko

13:40 Zaključna diskusija

14:00 Kosilo

Izidor Janžekovič

Katalogi ali razpredelnice ljudstev v zgodnjenovoveški Evropi

Katalogi ali razpredelnice ljudstev so izvrstni primeri primerjalne analize mentalnega prostora v zgodnjenovoveški Evropi. Čeprav so bili opisi zaradi narave virov pogosto skopi, pa je njihova sporočilnost toliko večja zaradi komparativnega odnosa med narodi. Avtorji in slikarji niso opazili samo distinkcije med temperamenti, značaji in moralo narodov, ampak so prepoznali domnevne narodno-specifične razlike v intelektu, boleznih in celo smrti. Komparativna dela so namreč poudarjala kontraste in razlike med ljudstvi, zato se rade pojavljajo v satiričnih verzih ali komičnih scenah, med drugim tudi v Shakespearjevem *Beneškem trgovcu*. Pogosto s(m)o sicer raziskovalci spregledali vlogo humorja v teh virih. Ključni vir za zgodnjenovoveške etnične stereotipe v Evropi je štajerska razpredelnica ljudstev ali narodov (*Steirische Völkertafel*) iz 18. stoletja. Ta katalog ali razpredelnico ljudstev je mogoče brati tako horizontalno kot vertikalno, vsekakor pa vedno primerjalno. Etničnim stereotipom je možno slediti daleč v preteklost, tudi na primeru narodno-specifičnih bolezni.

Tomaž Ivešić

Med etnijo in nacijo: jugoslovanstvo kot laboratorij kontinuitete kolektivnih identitet in primerjalni ključ za zgodnji novi vek

Prispevek obravnava jugoslovanstvo kot analitični laboratorij za preučevanje razmerja med etnično skupnostjo in moderno nacijo. Jugoslovanska izkušnja kaže, da kulturna in jezikovna sorodnost sama po sebi ne vodi nujno do oblikovanja enotne nacionalne identitete. Ista kolektivna oznaka lahko skozi čas označuje kulturno sorodnost, politični program, državno pripadnost ali samostojno nacionalno samoidentifikacijo. Zato kontinuitete etnonima ni mogoče avtomatično enačiti s kontinuiteto njegovega družbenega in političnega pomena. Jugoslovanstvo postavlja pod vprašaj tako primordialistične predstave o nespremenljivih etničnih skupnostih kot radikalno tezo o popolni diskontinuiteti predmoderne etničnosti in moderne nacije. Primer nakazuje razlikovanje med terminološko, kulturno in politično oziroma nacionalno kontinuiteto kolektivnih identitet. Takšno razlikovanje je uporabno tudi pri raziskovanju zgodnjenovoveških etničnih oznak in njihovega poznejšega vključevanja v moderne nacionalne projekte. Posebno pozornost je treba nameniti razmerju med samoidentifikacijo in zunanjo kategorizacijo ter med političnimi institucijami in dejanskimi identitetami prebivalstva. Neuspeh jugoslovanstva kot prevladujoče skupne nacije obenem opozarja pred teleološkim branjem zgodovine in pred enačenjem poznejšega političnega izida z edino možno razvojno potjo. Prispevek zato predlaga raziskovanje procesov selekcije, prenosa in reinterpretacije starejših identitetnih gradnikov kot produktivnejšo alternativo vprašanju, ali je moderna nacija »obstajala« že v prednacionalni dobi.

Boris Golec

Valvasorjevi pogledi na hrvaški prostor in Hrvate

Polihistor Janez Vajkard Valvasor (1641–1693) je kazal poseben odnos in zanimanje za južno in jugovzhodno soseščino Kranjske, ki jo lahko v modernem pomenu besede imenujemo hrvaški prostor. Temu sta vsekakor najprej botrovala tesna povezanost Hrvaške in Morske vojne krajine s Kranjsko in Valvasorjeve afinitete do vojaške sfere, severovzhodna Istra s središčem v Pazinu, t. i. Istrska četrt, pa je bila sploh sestavni del vojvodine Kranjske. Mejnim krajinam v hrvaškem prostoru – Hrvaški, Morski, Slavonski in Banski – je polihistor posvetil celotno XII. knjigo Slave vojvodine Kranjske (1689). Zanimivi so njegovi pogledi in poimenovanja za prebivalce posameznih pokrajin in njihov jezik. Poleg tega je Valvasor prvovrsten vir o imenski in identitetni kroatizaciji, procesu, ki je v zgodnjem novem veku poleg takratne Slavonije s središčem v Zagrebu prehodno zajel tudi vzhodne slovenske pokrajine, najprej Kostel in Belo krajino.

Monika Deželak Trojar

Poskus rekonstrukcije heterostereotipov o »oddaljenih« narodih v jezuitskem gledališču v Ljubljani (1640–1727)

Za jezuitsko gledališče v Ljubljani nimamo ohranjenih kostumskih ali scenografskih risb, ohranilo pa se nam je nekaj perioh, tj. gledaliških listov z vsebinskimi povzetki posameznih dejanj in prizorov, ki pogosto vsebujejo tudi sezname nastopajočih dramskih oseb, ter posamezna rokopisna besedila dram. Tudi v evropskem merilu je neposredno ohranjenih jezuitskih kostumskih virov malo. Redka izjema je zbirka barvnih risb in bakrorezov jezuitskega gledališča v Sopronu, ki je najverjetneje nastala med letoma 1710 in 1728 (zbirko hrani Madžarski gledališki muzej in inštitut v Budimpešti). Da bi lahko ugotovili, od kod je jezuitska gledališka tradicija črpala svojo predstavo o »drugem« in »oddaljenem«, bi bilo smotrno raziskavo razširiti tudi z analizo splošne baročne ikonografije, jezuitskih emblemov, simbolov in alegorij (npr. Jacob Masen: *Speculum imaginum veritatis occultae*, 1664; Franz Lang: *Dissertatio De Actione Scenica*, 1727). Namen prispevka je poskus rekonstrukcije heterostereotipov o »oddaljenih« narodih na ljubljanskem jezuitskem odru v letih 1640 do 1727, za katera imamo ohranjenih največ primarnih gledaliških virov.

Luka Vidmar

Etnične identitete med Alpami in Atlantikom skozi oči kranjskega popotnika leta 1740

Pater Žiga Škerpin je v rokopisu *Diarium oder Kurze beschreibung der Raiß* opisal svoje potovanje iz Ljubljane v Valladolid in nazaj, ki je trajalo od januarja do septembra 1740. Pot na generalni kapitelj frančiškanskega reda v Kastilji ga je vodila po Kranjski, Koroški in Tirolski, vzdolž meje med Svetim rimskim cesarstvom in Švicarsko konfederacijo, nato pa po Alzaciji in Burgundiji proti Španiji. Iz Valladolida je odpotoval proti jugozahodni Franciji, se za več dni ustavil v Parizu in se nato usmeril proti Svetemu rimskemu cesarstvu, kjer je med drugim šel skozi Augsburg in Dunaj. Največ zanimanja je pokazal za etnične identitete, s katerimi se do takrat še ni srečal: švicarsko, francosko in špansko. Najbolj kritičen je bil do Francozov, ki jim je očital pomanjkanje gostoljubja, pobožnosti in spoštovanja do duhovnikov, najbolj naklonjen pa Špancem, pri katerih je pohvalil večjo versko gorečnost in prijaznost.

Urška Perenič

Avto- in heterostereotipi v delih Luize C. Pesjakove, Josipa Jurčiča in Ivana Tavčarja

Prispevek se osredotoča na analizo izbranih besedil treh pomembnih ustvarjalcev slovenske književnosti 19. stoletja.

V zvrstno-žanrsko raznolikem opusu Pesjakove na eni strani obravnava ego-dokumente (zlasti njen bidermajerski dnevnik iz leta 1844), pri čemer je pozornost usmerjena v avtostereotipe o meščanstvu skozi žensko perspektivo v predmarčni Ljubljani. Na drugi strani pritegne njeno nemško-slovensko ustvarjalnost s poudarkom na pripovedništvu, ki odstira kompleksno prepletanje slovenske narodne zavesti z nemško, italijansko, francosko, hrvaško in poljsko kulturo.

Pri Josipu Jurčiču so reprezentacije »lastnega« in »tujega« primerjalno analizirane ob ključnih pripovednih delih v okviru oblikovanja meščansko-demokratične narodne identitete. Med fiktivnimi konstrukcijami nacionalnih značajev gre izpostaviti Turke (*Jurij Kozjak, slovenski janičar, Grad Rojinje*), ki so prikazani kot nekulturni in krvoločni zavojevalci, s čimer predstavljajo nasprotje krščanski omikanosti in domači vernosti. Zlasti literarne podobe nemških uradnikov in kvaziplemičev (*Domen, Hči mestnega sodnika, Doktor Zober*) izostrijo oholo superiornost nemštva ter družbeno nepravičnost, medtem ko lik italijanskega plemiča v romanu *Lepa Vida* opozarja na nevarnost narodnega odpadništva. Cigani pa so v okviru heterostereotipov prikazani kot pretkani, maščevalni, leni, čeprav so ključni nosilci zapleta.

Analiza pripovednega opusa Ivana Tavčarja se osredotoča na antagonizem med kmečkim človekom v prirodi Poljanske doline ter nemško, mestno in fevdalno-aristokratsko civilizacijo. Prispevek v loku med začetniškimi noveletami ter pripovedniškima vrhuncema (*Cvetje v jeseni, Visoška kronika*) prikaže razvoj od pisateljevega oblikovanja heterostereotipa nedosežne aristokratke do plemiških in nemških heterostereotipov o oholosti grajskih salonov. Potem ko v *Cvetju v jeseni* pisateljev alter ego, odvetnik Janez, spozna čistost kmečke kulture, se v *Visoški kroniki* antagonizem vendarle razreši, s čimer se na višji ravni potrdi tudi avtostereotip o kmečkem človeku kot edinem pravem nosilcu narodne vitalnosti.

Igor Grdina

Stereotipi v karikaturi

Novodobna karikatura, ki ima prednika v grotesknih upodobitvah starejših dob, se je zlasti v časih zaostrenih odnosov med posamezniki in skupnostmi izkazala za uspešno prenašalko in razširjevalko stereotipov. Pri tem je marsikdaj šlo za upodabljanje zelo starih predstav; tako so posamezni elementi ljudske kulture preživeli celo njen zaton v industrijski dobi ter prešli v njeno množično (popularno) naslednico.

Karikatura ima na Slovenskem razmeroma bogato zgodovino. Povezana je zlasti z velikimi prelomi, ko se je poskušalo pridobiti za določeno stališče in pogled na svet kar največ ljudi. Prevrat leta 1918 je s tega stališča še posebej poveden: karikaturisti – zlasti Hinko Smrekar, Franc Podrekar in Maksim Gaspari – so ustvarili pravo kroniko prelomnih dni. Po drugi strani pa so tudi upodabljali slovenski zgodovinski imaginarij in idearij. Slovenci so sebe doživljali kot zapostavljane in odrinjane, hkrati pa so v svojih vrstah zaznavali izdajalce, ki so še usodnejši vir nesreče kakor »tuji meč«. Heterostereotipi so bili velikokrat uporabljani za drastično podčrtovanje lastnega položaja in predstav o sebi (npr. pripadniki drugih narodov kot neizmerno požrešni debeluhi ob izmozganem in suhcanem Slovencu).

Ne glede na komunikacijsko transparentnost karikature je mogoče v njej odkriti tudi umetniške težnje (Hinko Smrekar se je imel za »umetniškega slikarja«). Fran Podrekar je tako pri motivu Gosposvetskega polja, nad katerim letajo zlovešče ptice – uporabil ga je dvakrat, prvič v zaplenjeni karikaturi leta 1914, drugič pa v objavljeni leta 1919 –, izhajal iz emblematične slike Vasilija Vasiljeviča Vereščagina *Apoteoza vojne* (1871), katere ogled je bil nemškim in avstro-ogrskim častnikom sicer prepovedan.

Vanja Kočevar

»… trnovski župljani niso bili nikoli zadovoljni z "laškimi" duhovniki«. Jezik, etničnost, nacionalnost in heterostereotipi v cerkvenih spisih vicedomskega urada za Kranjsko

Referat na podlagi preučevanja opredelitev jezikovnih, etničnih in nacionalnih pripadnosti rekonstruira stanje kolektivnih identitet in z njimi povezanih heterostereotipov na Slovenskem v zgodnjem novem veku. Raziskava temelji na gradivu fonda Vicedomski urad za Kranjsko (AS 1) Arhiva Republike Slovenije, ki se nanaša na cerkvene zadeve. Metodološko je prispevek osnovan na frekvenčni analizi regestov obravnavanega arhivskega gradiva, ki jih je v osemdesetih in devetdesetih letih 20. stoletja objavila Majda Smole, in naknadni hermenevtični analizi primarnih virov. Pri končni interpretaciji so rezultati raziskovalnega dela primerjani z ugotovitvami zgodovinopisja in jezikoslovja. Analiza obravnava župnije in cerkvene institucije pod deželnoknežjim patronatom in upravo kranjskega deželnega vicedoma na Kranjskem in Goriškem med letoma 1590 in 1746.